

Ord for ord

Derfor har teologien brug for filologien

Af studieadjunkt, cand.mag. Jens Refslund Poulsen

In aditu autem ipso stabat ostiarius prasinatus, cerasino succinctus cingulo, atque in lance argentea pisum purgabat. Super limen autem cavea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes salutabat.

Og i dansk oversættelse: “I selve indgangen stod imidlertid en dørvogter – klædt i grønt og med et kirsebærrødt bælte om livet – og bælgede ærter i en sølvskål. Og over dørtærsklen hang et gyldent bur, hvor en farvestrålende skade hilste de indtrædende.”

Til selskab hos Trimalchio

Ovenstående indledning til den romerske forfatter Petronius’ romanuddrag om “Trimalchios middagsselskab” har jeg som ny latinunderviser netop læst med latin I-holdene i efteråret 2023. Det er den første originaltekst efter begynderfases intense sproglige opdagelsesrejse udi det latinske sprogs deklinationer og konjugationer: “lux, lucem, lucis...”.

Det kan måske synes at være mærkværdig litteratur at gå ombord i sammen med nybagte stud.theol.’er – hedensk, satirisk, ja, uhøvisk som den er; hovedpersonen tømmer bl.a. sin blære i en sølvpotte og tørrer de ikke alt for rene hænder af i håret på en slavedreng. Men tekstens kvaliteter

som indgang til teologien og al dens væsen er efter min opfattelse utallige. Først og fremmest gør den det, som Aristoteles siger en god tekst skal: Sætter tingene for øjnene (*pro ommátōn*) af læseren.

På et ikke alt for kompliceret latin – der med sin folkelige sprogbrug og ordforråd (*vulgare*) faktisk peger frem mod kirkelatinen (herunder Vulgata) og middelalderlatin – dumper læseren direkte ned i det første århundrede efter Kristi fødsel. Her bevidner et par unge søgende sjæle levevilkårene for herrer og slaver i et nyrigt provinsmiljø hos den selvfedede, smagløse og lommefilosofiske Trimalchio, der selv er frigiven slave, men som ved Merkurs og Minervas gunst nu er kommet til penge. Det er fiktion og satire, men læseren bliver øjenvidne til det hele på samme måde, som når de bibelske fortællinger og de græske myter ophæver tid og sted og gør os samtidige med det fortalte – gennem autopsien, eller selvsynet, af teksterne.

Dermed er rammen sat for teologernes første originalsprogede møde med en mængde andre antikke, senantikke og middelalderlige tekster, kristne som hedenske: Den oldkirkelige bekendelse Symbolum Romanum, beretningen om

henrettelsen af de 12 martyrer fra Scilium, Vulgata-uddrag af Matthæus om missionsbefalingen til disciplene, hagiografien om Sankt Nikolaus.

Og når vi når latin II: Mere Vulgata om Davids kamp mod Goliat i Første Samuelsbog og Bedas kristologiske læsning heraf, Senecas

47. brev om slavers menneskeværd, Ovids metamorfoser om verdensaldrene og om Orfeus der med sin sang

(næsten) formår at oprejse sin elskede Eurydike fra de døde, Perpetuas martyrium og Egerias rejseberetning, Augustin om arvesyndens i Enchiridion, Thomas Aquinas' gudsbeviser og retfærdiggørelse af krig i Summa Theologiae, Luthers selvbiografiske passager i fortalen til sine Opera Latina.

Ny studieadjunkt i latin

Jeg er uddannet klassisk filolog fra Aarhus Universitet i 2005 og har frem til 2015 undervist i latin, græsk og oldtidskundskab på henholdsvis Østre Borgerdyd og Gefion Gymnasium. Sideløbende hermed og sidenhen har jeg været fagkonsulent, chefkonsulent og kontorchef i Undervisningsministeriet og er nu landet på Det Teologiske Fakultet som studieadjunkt med undervisning i propædeutisk latin som mit primære arbejdsområde. Derudover har jeg fornøjelsen af at være indskrevet sammesteds som deltidsstuderende på den supplerende teologiske efteruddannelse (§ 1a).

I et universitetshistorisk perspektiv er det klassisk-filologiske studium underti-

den blevet opfattet som en *ancilla theologiae*, en "teologiens tjenerinde", der, som navnet tilsiger, havde sin primære berettigelse som teologisk redskabsfag. Og omvendt har det i århundreder været den klassiske filologis egen selvforståelse, at fagets egentlige (læs: eneste lodige) gen-

standsfelt var de såkaldt klassiske perioder i henholdsvis Athen (ca. 500-300 f.Kr.) og Rom (ca. 100 f.Kr. til 100 e.Kr.). Hvad

der lå før og – især – efter de klassiske perioder var ufærdig vorden og sørgeligt forfald.

Sådanne faglige stereotyper er der heldigvis gjort op med, og både hellenismen og senantikken, som de efterfølgende efter-klassiske perioder traditionelt kaldes, er for længst kommet til ære og værdighed i antikforskningen. Som Peter Brown skriver i sin berømte bog *The World of Late Antiquity* fra 1971, der for alvor bidrog til at rehabilitere senantikken: "Looking at the Late Antique world, we are caught between the regretful contemplation of ancient ruins and excited acclamation of new growth." Og fortsætter Brown: "What we often lack is a sense of what it was like to live in that world."

For der var selvfølgelig ikke tale om et "enten eller", men et "både og", hvilket netop er med til at gøre det hedenskristne kulturmøde til et af de vigtigste, der har været. Det blev nemlig et umådeligt indflydelsesrigt og langvarigt ét af slagsen, og ét hvor ingen af de involverede forblev upåvirkede, eller omvendt: besejrede hinanden totalt. Og derfor kan

Felix qui potuit rerum cognoscere causas
"Lykkelig den som har fået mulighed for
at lære tingenes årsager at kende"

Vergil, *Georgica* II.490

det efter min opfattelse give god mening også at blande en hedensk, romersk satiriker ind i det, når teologer skal i gang med at lære latin.

Hvad der faktisk står

Også teologien må siges at være omfattet af de karakteristika, som Løgstrup et sted tilskriver åndsvidenskaberne, nemlig “det standhaftiges, det uindhenteliges, det usammenligneliges kulturoverleveling”. Det sker i modsætning til naturvidenskaberne, som Løgstrup karakteriserer som “absorberende, akkumulerende, indhentende”.

Åndsvidenskaberne er interesserede i den enkelte ytring og i alle historiske lag og er ikke som naturvidenskaberne kun sammen af dem, den aktuelle *status quo*. De næres ligefrem af åndshistoriens utallige fortællinger, der ikke lader sig “absorbere” og “akkumulere” og dermed heller ikke lader sig betragte som overståede kapitler.

Til at opretholde en sådan åndsvidenskabelig standhaftighed kræves der sprogkundskaber, hvis vi ikke skal ende med udelukkende at forlade os på, hvad andre har fået ud af at læse teksten. Alle renæssancer, reformationer og, i videste forstand, genlæsninger af fortiden har således forudsat menneskets sproglige evne til at trænge ind bag ordene i originalteksterne og læse, hvad der rent faktisk står og ikke står – for at kunne nå frem til nye revitaliserende erkendelser.

For sprog er erkendelse. Sproget får os til at erkende, at “dette er hint” (*toút’ ekeíno*), som Aristoteles enkelt, men rammende beskriver den intellektuelle aha-oplevelse. Lige fra indledende etymologisk-semantiske erkendelser som fx

at ordet “konspiration” – gennem analyse af ordets præfiks, rod og suffiks – betyder “sam-ånd-ing”. Og frem mod den grundvoldsrystende opdagelse af at det latinske adjektiv, som i Vulgata skulle forestille at gengive “daglig” i “Giv os i dag vort daglige brød”, er et yderst mærkværdigt et af slagsen (*supersubstantialem*, Matt 6,11) – og at det hviler på et endnu mere usikkert fundament på græsk. Og at ingen af delene ret godt kan betyde “daglig”.

Man kan naturligvis få god hjælp til sådanne erkendelser gennem analoge og digitale hjælpemidler, men det ændrer ikke på det faktum, at uddannelse tjener et videre formål end blot og bar nytteorienteret problemløsning. For uddannelse må og skal handle om dannelse af det enkelte individ til selv at kunne tænke og forstå. Og tænkning og forståelse kræver konkret viden og kundskaber, fx om latinske adjektivbøjninger eller om hvilke suffikser der danner verbalsubstantiver på latin, hvis det hele ikke skal ende med at være varm luft og synsninger.

Erkendelse kræver disciplin

Dertil kommer et uddannelsesmæssigt og videnskabeligt faktum, som ikke altid er lige behageligt for mange af os, der også holder af lystbetonede og mere usystematiske indfald: At solid erkendelse i langt de fleste tilfælde forudsætter systematik, stringens og disciplin af den erkendelsessøgende. Og det er netop, hvad beskæftigelse med de gamle sprog giver.

Jeg vil vove den påstand, at sætningsanalyse og sprogforståelse aldrig bliver det samme igen for den, der – for overhovedet at forstå meningen med et latinsk eller græsk udsagn – har måttet underkaste det en tilbunds gående morfologisk og

syntaktisk analyse. Ord for ord, led for led, sætning for sætning. Sådanne analyser behøver man langt sjældnere foretage i mødet med de moderne europæiske sprog, der i deres analytiske struktur minder mere om dansk, hvor strenge ordstillingsregler og faste kombinationer af ord vejer tungere end i det latinske sprogs syntetiske struktur, der er kendetegnet ved en fri(ere) ordstilling og (et utal) af bøjninger.

Den systematiske og stringente forståelse og anvendelse af grammatikken bliver simpelthen til et nødvendigt erkendelsesredskab, et *sine qua non*. Eller som den svenske teolog og ærkebiskop Nathan Söderblom citeres for: "Filologien er det nåleøje, som de teologiske kameleer skal igennem for at komme ind i de skriftkloges rige."

Non scholae, sed vitae

De fleste af os kan nok huske en betydningsfuld lærer, vi har haft. Jeg mener i hvert fald at have rede på tre af den slags.

For det første: Min lærer i kristendoms-kundskab i folkeskolens små klasser der fortalte så levende, at Jerikos mure rent faktisk brasede sammen ved trompetstødene og israelitternes råb, og så eftertryk-

keligt, at den vise Salomos domfældelse i striden mellem de to kvinder og deres spædbørn satte sig urokkeligt fast i erindringerne.

For det andet: Gymnasiets latinlærer der – hvad enten der var tale om Ciceros karaktermord på den letlevende jetsætter Clodia eller Vergils pligttro Aeneas på vej ud af det brændende Troja – fik os til at elske latin og historie.

For det tredje: Filologistudiets alvidende docent der havde et særligt blik for den gensidige afhængighed mellem sprog, tekst og eksistens, for hvad der forbandt – og adskilte – stoikeren Seneca og den kristustroende Paulus, og hvori livskundskaben i de antikke komedier bestod.

Ihukommende disse tre inspirerende grundprægninger føles det at være blevet budt inden for på Det Teologiske Fakultet som latinunderviser faktisk som at være kommet hjem igen – til en verden af fortælling, sprog, historie, tekster og eksistens. Og jeg ser frem til at fortsætte min allerede igangværende integrationsproces blandt såvel studerende som medstuderende og kolleger. Med og uden grammatik.

Tirsdag den 9. april 2024 kl. 13.15-16.00

International workshop:

Migration in the Old Testament

med Casey Strine (Sheffield), Elisa Uusimäki (Aarhus)
og Kristin Joachimsen (Oslo)

Sted: 7C.1.17 – Karen Blixens Plads 16, 2300 København S.

Arr.: Afdeling for Bibelsk Eksegese